

SCHOLIUM

Primum scripturæ genus, quo objecta ipsa pinguntur, scriptura *kisiologica* apud quosdam audit. Huic succedit ordine et perfectione *symbolica*, seu *hieroglyfica*. Tertia vero, sive alphabetica, dicitur etiam *phonetica*, quia sonos vocis exprimit. Alphabeta autem vetera a recentibus discriminantur, præsertim quoad duo: 1.º quia illa a dextra ad sinistram procedebant: 2.º quia veterum illorum maxima pars, sexdecim tantum litteris seu characteribus constabat, quibus temporis successione addiderunt Romani *g, h, f, q, v, x, y, z*. Quædam tamen ex his, ut *v*, et *g*, in vetustissimis alphabetis Phœniciorum, Hebræorum et Græcorum reperiuntur.

ARTICULUS QUARTUS

De oratione et partibus, quibus constat.

Definiri solet oratio generatim accepta: *Vox significativa, cujus partes separatim aliquid significant*. Hæc porro significatio, vel est per modum affirmationis et negationis, ut *Petrus legit*, vel solum ut dictio, ex. g. *Deus sapientissimus*. Vox dici potest: *Sonus articulatus ex intentione aliquid significandi prolatus*; quæ postrema verba excludunt voces, quæ vel mechanicè tantum, vel per animalia quædam temere effunduntur, ut accidit in loquela psittacorum. Atque perfe-

vel ex eo solum constat, quod ætate Cadmi, qui ex Phœnicia ad Græciam ipsam transvexit, vulgata jam ac usitata proculdubio erat apud Phœnices aliosque orientales populos. Cadmum porro Moysi coævum fuisse, constat. Ex quo colligitur, stulte admodum locutos fuisse quosdam, tum nostri, tum præcedentis sæculi incredulos homines, qui objiciebant Moysen auctorem Pentateuchi esse non posse, quia ejus ætate nondum adinventum erat scriptura alphabetica.

ctæ orationis species quinque assignantur: *indicativa seu enunciativa, deprecativa, imperativa, interrogativa, vocativa*; ex quibus sola *enunciativa*, utpote affirmationem vel negationem involvens, ad logici considerationem proprie spectat.

In oratione octo dictionum genera distinguunt grammatici: *nomen, pronomen, verbum, participium, adverbium, præpositionem, conjunctionem et interjectionem*. Quoniam vero *nomen* et *verbum* præcipuas obtinent partes in oratione logicali, ideo, cæteris omissis, aliqua breviter de hisce prælibabimus. Itaque

1.º *Nomen*, quod hic præcipue spectamus, prout propositionis elementum esse potest, *terminus* a logicis dici consuevit, atque sub hoc respectu terminus

a) Alius est *positivus*, qui realitatem aliquam vel entitatem positivam significat, ut *anima rationalis*: alius *negativus*, qui realitatis absentiam vel privationem significat, ut *cæcitas*. Terminus positivus, si ipsi anteponatur particula negans, fit *infinitus*, ut *non lapis*. Sunt quidam termini, qui voce positivi sunt, at negativi quoad rem significatam, ut *finitudo, mors*. Alii e contra, negativi voce, at positivi quoad sensum et rem significatam, ut *infinitum*.

b) Alia termini divisio est in *substantivum*, qui aliquid significat ad modum per se existentis, ut *homo, color*; et *adjectivum*, qui aliquid significat quasi alteri rei adjacens et inhærens, ut *humanus, justus*. Ex quo colligitur, hanc divisionem non ex re significata, sed potius ex *modo* significandi originem ducere; quamvis namque res significata accidens sit ac proinde alteri inhæreat, terminus dicitur *substantivus*, si res illa ad *modum* rei per se existentis exprimitur et significatur.

c) Terminus substantivus dicitur *abstractus*, quando significat formam aliquam ab omni subjecto præcisam, ut *humanitas*; *concretus* vero, si formam simul cum subjecto, ut *homo grammaticus*. Unde terminus concretus, præsertim dum forma significata est accidens, duas ideas complectitur, nempe, formam subjecto inhærentem, quam primario expri-

mit, ut grammaticam in *grammatico*, et subjectum, cui inest, id est, *homo* in exemplo allato.

d) Quilibet porro terminus vel categorematicæ, vel syncategorematicæ, vel mixte significat. Terminus *categorematicus* est, qui ex se solo aliquid significat, ut *lapis*, *Deus*. *Syncategorematicus*, qui per se solum non significat, sed tantum junctus alteri, ut *omnis*, *aliquis*. *Mixtus*, qui utrumque complectitur, ut *nihil*, prout significat nullam rem.

e) Altera ex præcipuis termini divisionibus est, qua dividitur in *communem*, qui de pluribus dicitur, ut *civitas*, *homo*; et *singularem*, qui de una tantum re individuali dicitur, ut *Christus*, *Tagus*. Quæ singularitatis ratio termino advenire potest, vel ex impositione, ut *Aristoteles*; vel ex usu, ut *Apostolus* D. Paulum designat: sive ex aliquo adjuncto, ut *Mater Christi* significat Beatissimam Mariam.

f) Communis terminus, vel plura per modum collectionis significat, ut *civitas*, *senatus*, tuncque dicitur *collectivus*; vel ita plura significat, ut de singulis dici possit, ut *homo* de omnibus et singulis hominibus dici potest, tuncque dicitur *distributivus*. Hic autem

g) In univocum, æquivocum et analogum congrue subdividitur. *Univocum* est, qui aliquid significat, quod eadem vel simil ratione pluribus congruit, ut *homo*. Quod si e contra res per nomen significata penitus diversa in diversis sit, terminus dicitur *æquivocus*, ut vox *taurus*, quæ et speciem quadrupedi, et signum zodiaci significat: unde univoca sunt *unius et vocis et sensus*, æquivoca vero *unius vocis et diversi sensus*. Terminus *analogus* dicitur, qui plures res significat, quæ nec eadem omnino, nec penitus diversæ sunt, sed aliqua proportionem conveniunt, ut *caput*, quatenus significare potest et determinatum humani corporis membrum, et eum qui reipublicæ vel communitati præest.

h) Dicuntur termini *incomplexi* illi, qui uno signo unam rem significant, ut *Aristoteles*; *complexi*, si plura signa aut plures res complectuntur, unde si plura adsint signa, sed unam rem significant, ut *Sixtus Quintus*, dicuntur *complexi*

voce, at *incomplexi quoad rem*: si per unum signum plures res significant, ut *grammaticus*, dicuntur *incomplexi voce*, sed *complexi quoad rem*, quod quidem cunctis concretis accidentalibus congruit. Quod si duabus aut pluribus vocibus duas aut plures res significet, ut *Antonius grammaticus*, terminus erit *complexus voce et re*.

i) Notanda etiam divisio termini in *transcendentem* et *categoricum*. Prior significat aliquid, quod per omnia rerum genera vagatur et in rebus omnibus invenitur, ut *ens*, *aliquid*, *verum*, quorum significatum de realitate quacumque enuntiari potest. At categoricus aliquid significat, quod non in omni ente, sed in quibusdam tantum reperitur, ut *lapis*, *animal*, *extensum*, *mortale*.

2.º Circa *verbi* naturam non parum inter se grammaticæ generalis tractatores digladiantur¹. Nobis *verbum* defini potest: *Vox, quæ significat et exprimit rem, quatenus vicibus temporis subjicitur, et quatenus aliquid de altero emittit*. Siquidem verbum omne, præter ideam propriam, quam directe exprimit, ex. g., mandatum in verbo *jubeo*, tempus includit; non quidem nude et secundum se, sed prout differentis præsentis, præteriti, futuri, variisque horum gradibus subjicitur: qua ex parte discriminatur a nominibus et adverbis, ut *annus*, *heri*, *cras*, quæ tempus quidem significant, sed non *adsignificant*, id est, non rem, prout mutationibus temporis subjacet. Additur, *quatenus aliquid de alio*

¹ Quidam namque verbi naturam in sola affirmatione et negatione constituunt. Alii ajunt, in eo positam esse verbi essentiam, quod actionem vel passionem significet, quæ opinio plurimis e recentioribus arridet. Quam tamen opinionem alii ex ipsis recentioribus, ac inter alios noster Balmes oppugnat, tum quia verba aliqua nec actionem significant nec passionem, ut *dormit*, *quiescit*; tum quia per nomina possunt significari, ut *lectio*, *cursus*. Existimat autem Balmes, verbi essentiam in eo esse positam, quod significet rem aliquam, quatenus varietati vel vicissitudinibus temporis subjicitur. Quæ sane opinio ad eam, quam Aristoteles et nobiliores Scholastici tuentur, satis accedit.

enunciat : 1.º quia verbum est id, quo utimur ad iudicia exprimenda : 2.º quia omne verbum significat aliquid cum respectu ad aliud tamquam subjectum, sive id fiat per modum affirmationis aut negationis, ut contingit in indicativa oratione, sive id fiat per modum simplicis enuntiationis, ut in optativa et aliis contingit. Unde si τὸ *enunciat* accipiatur pro simplici enuntiatione, pertinet ad naturam vel essentiam verbi, si vero accipiatur pro enuntiatione iudicativa, erit potius quasi attributum primum verbi, quatenus per *solum* verbum iudicia exprimuntur, non per *omne* verbum, ut patet in optativa oratione ⁴.

Inter verba præcipuum locum obtinet verbum *esse*, quandoquidem in quolibet alio verbo quasi involvitur et includitur: sic, dum dico: *Petrus studet*, idem logicè audit ac si dicerem: *Petrus est* studens. Unde ajunt quidam, ipsum non primitivum tantum, sed *unicum* existere verbum pro iudicio significando.

Porro verbum hujusmodi duplicem obtinet significationem, *absolutam*, nempe, et *relativam* seu *copulativam*; quarum prima ipsi congruit, dum rei existentiam significat et exprimit, ut dum dicitur: *mundus est*, id est, *existit*, vel *est existens*. Secunda vero, dum convenientiam prædicati cum subjecto significat, ut si dicam: *mundus est perfectus*.

SCHOLIUM

Simplex enuntiatio cum iudicio confundenda non est, quamvis, ut plurimum seu communiter, pro eodem sumantur, quia frequentissime iudicium includit ex exprimit. Siquidem in rei veritate et in rigore logico, iudicium affirmat vel negat, rem inesse alteri: ex. g., dum dico: *Petrus studet*, τὸ *stu-*

⁴ Exposita a nobis definitio nihil fere differt ab ea, quam Aristoteles proponit, dum ait: «Verbum autem est, quod adsignificat tempus, cujus nulla pars significat separatim, et est semper nota eorum, quæ de altero prædicantur». *Periherm.*, lib. 1, lect. 4.^a

det exprimit, studium per verbum significatum Petro revera inesse; ast vero dum dico: *utinam Petrus studeret*, studium per verbum significatum percipio et exprimo cum respectu ad Petrum tamquam ad subjectum, sed cui inesse opto, non *affirmo*: unde hic est simplex enuntiatio, non iudicium. Fortasse si Balmes cum recentioribus aliis doctrinam hanc præ oculis habuissent, non adeo acriter circa naturam verbi decertassent.

CAPUT SECUNDUM

DE PERCEPTIONE EJUSQUE ADJUNCTIS

Res quælibet eatenus termino vocali vel scripto significatur exterius, quatenus interius in mente ex vi perceptionis existit repræsentatio quædam intellectualis ejusdem; quæ quidem repræsentatio dicitur a logicis terminus *mentalis*, et definitur: *Signum formale rei mente perceptæ*, quia rem repræsentat per modum similitudinis, non connexionis. Nuncupari etiam solet: *ratio rei*, *notitia*, *notio*, *conceptus*, *idea*, easdemque patitur divisiones ac terminus vocalis. Ast vero, quoniam Logicæ proprium est, terminos, tum quatenus mentales, tum quatenus iudicii elementa constituunt, considerare, cum simplex perceptio ad iudicium ex sua natura ordinetur, agere oportet: 1.º de generali enumeratione terminorum *mentalium*, sive de *Categoriis*, quibus rerum notiones et conceptus ad quædam capita revocantur; 2.º de eisdem per respectum ad iudicium, id est, de *universalibus*, quibus continentur res, quatenus *prædicabiles*; 3.º de proprietatibus generalibus terminorum; 4.º de iis, quæ juvant rectam rerum perceptionem.